LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

2019 gruodžio mėn. **Nr. 5**

SOCIALINIAI TYRIMAI

trumpai

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRO SOCIALINĖS GEROVĖS INSTITUTAS ETNINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
Tel. (8 5) 211 3774, faks. (8 5) 275 4896
El. p. institutas@lstc.lt
www.lstc.lt

Mielas skaitytojau,

leidinio „Socialiniai tyrimai trumpai“ tikslas – skleisti Lietuvos socialinių tyrimų centro naujausių mokslinių tyrimų rezultatus, siekiant, kad plėstųsi tyrėjų, politikų, viešojo administravimo bei kitų sričių praktikų bendradarbiavimas, o vykdoma socialinė bei ekonominė politika vis daugiau būtų grindžiama moksliniais tyrimais įrodytu žinojimu.

Šiame numeryje pristatoma Lietuvos socialinių tyrimų centro Socialinės gerovės instituto ir Etninių tyrimų instituto, vykdančių ilgalaikę programą „Socialinių ir etninių grupių įtrauktis ir veiksniai keliant jų gerovę: šeima, būstas, pajamos, socialinės paslaugos“ (2017-2021 m.), atliktų tyrimų apžvalga.

Turinys

1 psl.
Laimutė Žalimienė, Jolita Junevičienė
Formalios ir neformalios globos integravimas globos režimų kontekste

4 psl.
Snieguolė Grigužauskaitė
Šeimos ir darbo derinimo teisinės prielaidos Baltijos šalyse

6 psl.
Asta Dilytė
Socialinis investavimas į vaikus: visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelis

8 pls.
Tautvydas Vencius
Socialinis investavimas į vaikų švietimą Lietuvoje: subjektyvaus vertinimo perspektyva

10 pls.
Andrius Marcinkevičius
Istorinio teisingumo diskursų formavimas Lietuvos spaudoje lietuvių ir rusų kalba

12 pls.
Giedrė Blažytė
Visuomenės nuostatos pabėgėlių priėmimo ir integracijos politikos atžvilgiu

Dr. Laimutė Žalimienė, LSTC Socialinės gerovės instituto vyriausioji mokslo darbuotoja
Jolita Junevičienė, LSTC Socialinės gerovės instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja

Formalios ir neformalios globos integravimas globos režimų kontekste

29,2 proc. ir 12,9 proc. – tai skaičiai, nusakantys prognozuojamą 65+ metų amžiaus ir 80+ metų amžiaus gyventojų dalį visoje Europos Sąjungoje 2070 m. Palyginti su 2016 m., 65+ metų amžiaus gyventojų dalis padidės 9,7 procentiniais punktais, o 80+ metų amžiaus – 7,4 procentiniais punktais (The 2018 Ageing Report, 2017). Tokių demografinių tendencijų kontekste pagyvenusių žmonių globa tampa prioritete socialinės politikos sritimi, kurioje vienas esminių klausimų yra formalios ir neformalios globos integravimas. Prielaidos integruotiems paslaugų modeliams atskirose šalyse yra gana skirtingos, skirtingi ir familializmo modeliai atskirose šalyse. Šiame straipsnyje trumpai pristatomos pagyvenusių žmonių globos režimų tipologijos, atspindinčios formalios ir neformalios globos vietą šalių globos sistemose Europos šalyse.

Formalios ir neformalios globos integravimo, siekiant patenkinti didėjančius pagyvenusių žmonių globos poreikius, svarbos suvokimas, paskatino ir tyrimų, analizuojančių formalios ir neformalios globos ryšius, plėtrą (Lyons ir Zarit, 1999). Vieni autoriai, pavyzdžiui, Brandt ir kt. (2009), Bonsang (2009), analizavo tokių veiksnių, kaip globos namuose paslaugų tipo (pagalbos namuose paslaugų ar slaugos namuose paslaugų), įtaką formalios ir neformalios globos ryšiams. Tuo tarpu tokie autoriai, kaip Litwin ir Attias-Donfut (2009) analizavo formalios ir neformalios globos ryšius gerovės režimuose etc. Šalys yra skirstomos ne tik į atskirus gerovės režimus, kas yra populiaru analizuojant socialinę politiką ar socialinę apsaugą, bet ir į atskirus į globos paslaugų režimus, kuriuose dėmesys yra sutelkiamas būtent į formalių ir neformalių globos paslaugų aprėpties santykį. Todėl žemiau yra aptariamos kelios literatūroje dominuojančios globos režimų tipologijos, atspindinčios formalios ir neformalios globos santykį atskirose šalyse.

Vieni pirmųjų klausimą, ar yra pagrindo kalbėti apie socialinės globos paslaugų režimus, iškėlė Anttonen ir Sipilä (1996). Remdamiesi tik socialinės globos paslaugų aprėpties rodikliais (vaikų iki 3 metų, gaunančių dienos globą, dalis; 3-5 metų amžiaus vaikų parengiamojoje mokykloje dalis; 65+ metų amžiaus asmenų, gaunančių institucinės globos paslaugas, dalis; 65+ metų amžiaus asmenų, gaunančių globos paslaugas namuose, dalis), Anttonen ir Sipilä (1996) 14 Europos šalių suskirstė į keturiais grupes:

1. Šalys, kurios pasižymi gausiomis socialinės globos paslaugomis: Danija, Švedija ir Suomija.
2. Šalys, kurios pasižymi menkomis socialinės globos paslaugomis: Portugalija, Graikija, Ispanija, Airija ir Vokietija.
3. Šalys, kurios pasižymi gausiomis socialinės globos paslaugomis pagyvenusiems asmenims, bet menkomis paslaugomis vaikams: Nyderlandai, Norvegija ir Didžioji Britanija.
4. Šalys, kurios pasižymi gausiomis socialinės globos vaikams, bet menkomis paslaugomis pagyvenusiems asmenims: Belgija, Prancūzija ir Italija.

Tuo tarpu Bettio ir Plantenga (2004) skirtingose šalyse egzistuojančias globos politikas suskirstė į tris grupes (politikos, susijusios su darbo sąlygomis; piniginės; išmokos ar paslaugos natūra) ir remdamosi šiais rodikliais Europos šalis suskirstė į keturis klasterius, kuriuos pavadinimo globos strategijomis arba režimais (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. *Pagyvenusių asmenų globos strategijos*

	Neformalios globos aprėptis	*Išlaidos pensijomis*	*Institucinės globos aprėptis*	*Paslaugų namuose aprėptis*
Italija	Didelė	Didelės	Žema	Žema
Graikija	Didelė	Žemos	Žema	Žema
Ispanija	Didelė	Žemos	Žema	Žema
Portugalija	Žema	Žemos	Žema	Žema
Airija	Vidutinė	Žemos	Vidutinė	Vidutinė
Jungtinė Karalystė	Didelė	Vidutinės	Didelė	-
Nyderlandai	Didelė	Didelės	Didelė	Vidutinė
Austrija	Vidutinė	Didelės	Vidutinė	Žema
Vokietija	Vidutinė	Vidutinės	Vidutinė	Žema
Belgija	Vidutinė	Vidutinės	Vidutinė	Žema
Prancūzija	Žema	Vidutinės	Vidutinė	Žema
Danija	Žema	Vidutinės	Didelė	Didelė
Suomija	Žema	Vidutinės	Vidutinė	Vidutinė
Švedija	n. d.	Vidutinės	Vidutinė	Didelė

Šaltinis: sudaryta, remiantis Bettio ir Plantega (2004)

Kitų autorių, t. y. Kraus ir kt. (2010), pasiūlyta šalių ilgalaikės priežiūros tipologijų prieiga yra orientuota į globos paslaugų naudojimą ir finansavimą. Globos paslaugų naudojimas yra nusakomas tokiais rodikliais, kaip 65+ metų amžiaus formalios globos gavėjų dalis, 65+ metų amžiaus neformalios globos gavėjų dalis, piniginė parama ir kitos išmokos neformaliems globėjams, paslaugų prieinamumas ir teisų į paslaugas įgijimas. Finansavimas yra matuojamas tokiais rodikliais, kaip valstybės išlaidų nuo BVP dalis, tenkanti ilgalaikei pagyvenusių asmenų priežiūrai, bei privačių lėšų dalis ilgalaikės priežiūros išlaidose. Į savo ilgalaikės priežiūros sistemų tipologiją Kraus ir kt. (2010) įtraukė tik 17 ES valstybių narių, t. y. senąsias narias, kadangi dauguma Rytų Europos šalių, kaip teigia Kraus ir kt. (2010), nepateikė palyginamų statistinių duomenų apie ilgalaikės priežiūros sistemas. Taigi atlikę 17 šalių klasterinę analizę, Kraus ir kt. (2010) išskyrė keturis ilgalaikės priežiūros sistemų klasterius (žr. 2 lentelę).

Mokslininkai plėtoja įvairias globos režimų tipologijas, atspindinčias formalios ir neformalios globos santykį atskirose šalyse.

2 lentelė. *Pagyvenusių asmenų ilgalaikės priežiūros sistemų tipologija*

Sistemos prigimtis	Šalys	Būdingi bruožai
Klasteris A Orientuota į neformalią globą, mažos privačios lėšos	Belgija, Čekijos Respublika, Vokietija, Slovakija	Mažos išlaidos, mažos privačios lėšos, paplitęs neformalios globos naudojimas, nedidelės piniginės išmokos.
Klasteris B Dosni, prieinama ir formalizuota	Danija, Nyderlandai, Švedija	Didelės išlaidos, mažos privačios lėšos, menkas neformalios globos naudojimas, didelė parama neformaliems globėjams, nedidelės piniginės išmokos.
Klasteris C Orientuota į neformalią globą, didelės privačios išlaidos	Austrija, Anglija, Suomija, Prancūzija, Ispanija	Vidutinės išlaidos, didelės privačios lėšos, paplitęs neformalios globos naudojimas, didelės piniginės išmokos.
Klasteris D Didelės privačios išlaidos, neformali globa atrodo neišvengiama	Vengrija, Italija	Mažos išlaidos, didelės privačios lėšos, paplitęs neformalios globos naudojimas, vidutinės piniginės išmokos.

Šaltinis: Mot ir Willemé (2012), Kraus ir kt. (2010).

Formalios ir neformalios globos integravimo tema yra analizuojama Žalimienės, L., Junevičienė, J. (2018) straipsnyje „Formalios ir neformalios globos pagyvenusiems bei suaugusiems neįgaliems asmenims integravimas paslaugų kokybės standartizavimo kontekste“, kuris pateiktas leidinyje: Lietuvos socialinė raida: Socialinės įtraukties politikos Lietuvoje įgyvendinimas, Nr. 7, pp. 32-47. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Prieiga internete: https://www.lstc.lt/wp-content/ uploads/2019/04/Lietuvos_socialine_raida_2018_visas.pdf

Cituojama literatūra:

- *Anttonen, A., Sipilä, J. (1996). European Social Care Services: Is it Possible to Identify Models? Journal of European Social Policy, 6 (2), pp. 87-100. http://dx.doi.org/10.1177/09589287960060 0201.*
- *Bettio, F., Plantenga, J. (2004). Comparing Care Regimes in Europe. Feminist Economics, 10 (1), pp. 85-113. http://dx.doi.org/10.1080/13545700420001 98245.*
- *Bonsang, E. (2009). Does informal care from children to their elderly parents substitute for formal care in Europe? Journal of Health Economics, 28 (1), pp. 143-154. https://doi.org/10.1016/j.jhealeco. 2008.09.002.*
- *Brandt, M., Haberkern, K., Szydlik, M. (2009). Intergenerational Help and Care in Europe. European Sociological Review, 25 (5), pp. 585-601. https://doi.org/10.1093/esr/jcn076.*
- *Kraus, M., Riedel, M., Mot, E., Willemé, P., Röhrling, G., Czypionka, T. (2010). A Typologo of Long-Term Care systems in Europe. ENEPRI Research Report No. 91. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: http:// www.ceps.eu/ publications/typology-long-term-care-systems-europe.*
- *Litwin, H., Attias-Donfut, C. (2009). The inter-relationship between formal and informal care: a study in France and Israel. Ageing Society, 29 (1), pp. 71-91. doi:10.1017/S0144686X08007666.*
- *Lyons, K., Zarit, S. H. (1999). Formal and Informal Support: The Great Divide. Internatio-nal Journal of Geriatric Psychiatry, 14, pp. 183-196. https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1166(199903)14:3<183:: AID-GPS969>3.0.CO; 2-J.*
- *Mot, E., Willemé, P. (2012). Assessing Needs of Care in European Nations. ENEPRI Policy Brief, No. 14. [žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 1 d.]. Prieiga per internetą: https://www.yumpu.com/en/document/ view/6150124/assessing-needs-of-care-in-european- nations-ancien.*
- *The 2018 Ageing Report: Underlying Assumptions & Projection Methodologies. (2017). European Commission. [žiūrėta 2019 m. spalio 22 d.]. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/ sites/info/files/economy-finance/ip065_ en.pdf.*

Snieguolė Grigužauskaitė, LSTC Socialinės gerovės instituto doktorantė

Šeimos ir darbo derinimo teisinės prielaidos Baltijos šalyse

Kokią vietą šeimos ir darbo derinimas užima žmogaus gyvenime? Ar darbo ir šeimos derinimo teisinis reglamentavimas yra vienodas visose Baltijos šalyse? Kokie šeimos – darbo derinimo skirtumai tarp Baltijos šalių? Siekiant atsakyti į šiuos klausimus atlikta teisės aktų analizė, lyginant Baltijos šalyse suformuotas darbo sąlygų lengvatas (specifines sąlygas) šeimoms, auginančioms bent vieną vaiką iki 3 metų amžiaus. Taikant temų analizės metodą analizuojami 2018 m. rugsėjo – spalio mėnesiais galiojančių įstatymų duomenys.

Vienas iš pagrindinių iššūkių ne tik Lietuvoje, tačiau ir daugelyje Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių – šeimos ir darbo suderinimas. Šeimos – darbo derinimas itin aktualus sprendžiant demografinių pokyčių (senstanti visuomenė, mažėjantis gimstamumas), lyčių lygybės, vaidmenų šeimoje pasidalijimo, moterų užimtumo didinimo, vyrų įtraukties į šeiminį gyvenimą ir kitus klausimus. Šeimos – darbo derinimo svarbą atskleidžia 2008 metais atlikto Europos vertybių tyrimo duomenys. Lyginant Baltijos šalis atskleista, jog daugiau negu 80 proc. estų ir daugiau negu 90 proc. lietuvių mano, kad renkantis darbą jiems yra svarbi galimybė derinti darbą ir šeimą, o daugiau negu 55 proc. estų ir latvių bei daugiau negu 65 proc. lietuvių paminėjo šeimai draugišką darbovietę kaip vieną iš prioritetų (European Value Study, 2008).

Baltijos šalyse suformuota teisinė bazė apibrėžia visiems darbuotojams skirtas darbo sąlygas, tačiau joje yra numatyta ir specifinių sąlygų (papildomų lengvatų) darbuotojams auginantiems mažamečius vaikus (iki 3 metų amžiaus). Analizės metu išskirtos specifinės sąlygos 16-oje skirtingų temų, kurios išvardintos 1 lentelėje. Kiekvienai temai skiriami balai, kur: 0 balų suteikiama, kai įstatymų numatyta tvarka netaikoma jokių išimčių tėvams turintiems vaikų iki 3 metų (nereglamentuojama papildomų išskirtinių sąlygų); 1 balas suteikiamas, kai yra numatomos išimtys (specifinės sąlygos).

3 lentelė. *Šeimai palankių darbo sąlygų suvestinė Baltijos šalyse*

Reglamentuojamos darbo sąlygų temos	Estija	Latvija	Lietuva
Įdarbinimas	0	1	0
Darbo užmokestis	1	1	1
Darbo vieta	0	0	1
Darbo laikas	0	1	1
Viršvalandžiai	0	1	1
Darbo grafiko lankstumas	0	0	1
Pertraukos maitinimui	1	1	1
Naktinis darbas	0	1	1
Darbas poilsio dieną	0	1	1
Nuotolinis darbas	0	0	1
Komandiruotės	1	1	1
Apmokamų atostogų garantavimas ir jų grafikas	1	1	1
Nemokamų atostogų garantavimas	1	1	1
Papildomų atostogų suteikimas	1	1	1
Apsauga nuo kenksmingų darbo sąlygos	1	1	1
Sutarčių nutraukimas ir atleidimas	1	1	1
Bendri rezultatai	**8**	**13**	**15**

Įdarbinimas. Estijoje ir Lietuvoje darbo sąlygų reguliavimo aktuose nėra numatyta išskirtinių įdarbinimo reikalavimų. Latvijoje draudžiama įdarbinti moterį nepraėjus 2 savaitėms po gimdymo bei draudžiama įdarbinti moteris po vaiko gimimo trumpiau negu 1 metams.

*Darbo užmokestis***.** Visose Baltijos šalyse yra reglamentuotos išskirtinės sąlygos šeimoms, turinčioms vaikų iki 3 metų amžiaus.

Darbo vieta. Latvijoje ir Estijoje, kitaip negu Lietuvoje, įstatymuose nenumatyta išskirtinių sąlygų dėl darbo vietos tėvams su mažais vaikais. Lietuvoje neseniai pagimdžiusioms, krūtimi maitinančioms darbuotojoms turi būti užtikrinta saugi darbo vieta.

*Darbo laikas***.** Estijoje nėra reglamentuojama išskirtinių sąlygų, susijusių su darbo paskirstymu. Latvijoje ir Lietuvoje yra specifinių sąlygų, kurios yra palankesnės Lietuvoje, kadangi lengvatos taikomos ne tik moterims, bet ir vyrams (tėvams) ir gerokai ilgesnį laikotarpį negu Latvijoje.

*Darbo grafiko lankstumas***.** Estijoje ir Latvijoje, priešingai negu Lietuvoje, nėra reglamentuojama išskirtinių sąlygų. Lietuvoje numatoma, kad asmenys, auginantys vaiką iki 3 metų, turi teisę pasirinkti pamainą pagal savo poreikius.

Pertraukos krūtimi maitinančioms motinoms. Visose Baltijos šalyse krūtimi maitinančios motinos, kurių vaikui yra mažiau negu 18 mėnesių, turi teisę į maitinimo pertraukas. Nors numatytos maitinimo sąlygos gana panašios visose Baltijos šalyse, tačiau Latvijoje ir Lietuvoje papildomai išskirta galimybė pertraukas persikelti į darbo dienos pabaigą, taip susitrumpinant darbo dieną.

Naktinis darbas. Estijoje nėra reglamentuojama papildomų sąlygų. Latvijoje numatytas reikalavimas, kad dirbti naktį leidžiama tik su darbuotojo sutikimu ir taikomas ne tik motinoms (kaip Lietuvoje), bet ir vyrams (tėvams). Lietuvoje šis reikalavimas taikomas kol vaikui sueis 3 metai, Latvijoje – 9 metai.

Darbas poilsio arba švenčių dienomis. Estijoje, kitaip negu Latvijoje ir Lietuvoje, nėra reglamentuojama išskirtinių sąlygų. Latvijoje draudžiama samdyti maitinančią motiną dirbti švenčių arba poilsio dienomis visu jos maitinimo periodu. Lietuvoje numatyta, kad neseniai pagimdžiusios (iki vaikui sukaks 1 metai) ir krūtimi maitinančios darbuotojos gali būti skiriamos dirbti poilsio ir švenčių dienomis tik su jų sutikimu.

Nuotolinis darbas. Estijoje ir Latvijoje nėra reglamentuojama išskirtinių sąlygų. Lietuvoje dirbti nuotoliniu būdu gali būti skiriama darbuotojo prašymu arba šalių susitarimu, tačiau neseniai

pagimdžiusios ar krūtimi maitinančios moterys arba darbuotojai, auginantys vaiką iki 3 metų, gali teikti prašymą dirbti nuotoliniu būdu.

Komandiruotės. Visose Baltijos šalyse yra reglamentuojamas darbas komandiruotėse suteikiant papildomas garantijas tėvams su mažais vaikais. Palankiausios sąlygos numatytos Estijoje, joje darbuotojai (t. y. tėvai, nepriklausomai nuo lyties), auginantys vaiką iki 3 metų, gali būti siunčiami į komandiruotę tik su jų sutikimu. Latvijoje ir Lietuvoje ši lengvata taikoma tik motinoms turinčioms vaiką iki 1 metų arba maitinančioms.

Viršvalandžiai. Latvijoje ir Lietuvoje darbuotojas turinčias vaiką iki 1 metų bei maitinančias kūdikį (Lietuvoje – visu maitinimo krūtimi laikotarpiu, Latvijoje – ne ilgiau kaip iki 2 metų), galima įdarbinti dirbti viršvalandinį darbą tik jų sutikimu. Estijoje nenumatyta specifinių sąlygų.

Kasmetinės apmokamos atostogos. Estijoje tėvai, turintys vaiką iki 7 metų, gali reikalauti kasmetinių atostogų jiems tinkamu laiku. Latvijoje darbuotojams, auginantiems vaiką iki 3 metų, darbdavys privalo garantuoti atostogų suteikimą vasarą ar bet kuriuo kitu darbuotojui reikiamu metu. Lietuvoje atostogų suteikimo eilė darbovietėse sudaroma atsižvelgiant į darbuotojų pageidavimus, aukščiausią prioritetą teikiant auginantiems bent vieną vaiką iki 3 metų.

*Papildomos atostogos***.** Papildomos apmokamos atostogos tėvams yra suteikiamos visose Baltijos šalyse. Visgi, Estijoje papildomų atostogų, priklausomai nuo turimų vaikų kiekio ir amžiaus, suteikiama mažiausiai, o Lietuvoje, daugiausiai.

*Nemokamos atostogos***.** Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje numatyta, jog darbuotojas, auginantis bent vieną vaiką iki 14 metų amžiaus, turi teisę į papildomas nemokamas atostogas, kurios gali būti iki 10 darbo dienų Estijoje ir Latvijoje bei iki 14 kalendorinių dienų Lietuvoje, kiekvienais metais.

Daugiau negu 80 proc. estų ir daugiau negu 90 proc. lietuvių mano, kad renkantis darbą jiems yra svarbi galimybė derinti darbą ir šeimą, o daugiau negu 55 proc. estų ir latvių bei daugiau negu 65 proc. lietuvių paminėjo šeimai draugišką darbovietę kaip vieną iš prioritetų renkantis darbo vietą.

Sveikatai kenksmingos sąlygos. Visose Baltijos šalyse numatomi labai panašūs specialieji reikalavimai, skirti maitinančių motinų ir jų kūdikių sveikatai užtikrinti.

Darbo sutarties nutraukimas. Estijoje, atleidžiant dalį darbuotojų, pirmenybė pasilikti suteikiama darbuotojui, auginančiam vaiką iki 3 metų (arba nėščiai moteriai). Latvijoje draudžiama atleisti moterį laikotarpiu po gimdymo iki 1 metų arba maitinančią moterį visu jos maitinimo laikotarpiu, tačiau ne ilgiau kaip iki vaikui sueis 2 metai. Lietuvoje darbuotojų pirmenybės teisė būti paliktiems darbe priklauso tiems, kurie augina daugiau kaip 3 vaikus (įvaikius) iki 14 metų arba vieni augina vaikus (įvaikius) iki 14 metų.

Cituojama literatūra:

- *European Value Study 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gesis.org/en/services/data-analysis/international-survey-programs/european-values-study/> [žiūrėta 2018-08-05].*
- *Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2016. (Lietuvos Respublikos seimas, 2016, Nr. XII-2603) [Suvestinė redakcija nuo 2018-10-01].*
- *Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. 2017. (Teisės aktų registras, 2017, Nr. XII-2501) [2018-09-05 aktuali redakcija].*
- *Analizuojamų šalių teisės aktai: Family Benefits Act. 2018. (Riigi Teataja, RT I, 2016, 1; Labour Law. 2002. (Legal acts of the Republic of Latvia 2001., Nr. 105 (2492); On Maternity and Sickness Insurance. 1998. (Legal acts of the Republic of Latvia, 1998, Nr. 182 (465)] etc.*

Asta Dilytė, LSTC Socialinės gerovės instituto doktorantė

Socialinis investavimas į vaikus: visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelis

Vienodos investicijos į vaikus (suteikiant lygius pajėgumus funkcionuoti) suvokiamos kaip pagrindinis veiksnys socialiniam mobilumui ir nelygybės mažinimui visuomenėje (Bagdanavičius, 2005). Pastebima, kad iš nepalankios socialinės aplinkos kilusiems vaikams suteikiant tokį pat įgūdžių, pasiekimų lygį kaip kitiems mokiniams, jie geba pasiekti tokį patį ekonominį produktyvumą ir lygiavertiškai prisidėti prie ekonomikos augimo (Blanden, McNally, 2015). Daugėja įrodymų, kad mokinių pasiekimus veikia mokinių turimas socialinis ir kultūrinis kapitalas (Saraceno, 2014) ir reikalinga ieškoti priemonių, kaip suteikti šiuos kapitalus jo stokojantiems. Švietimo sistema gali reprodukuoti socialinę nelygybę (Bourdieu. 1986) arba kompensuoti esamoje kultūrinėje santvarkoje susiklosčiusią socialinio ir kultūrinio kapitalo deprivaciją jo stokojančioms grupėms. Visos dienos mokykla yra viena iš socialinės paramos formų, nukreipta į potencialių socialinių rizikų minimizavimą legitimuojant didesnę vaikų kontrolę ir apribojimą nuo žalingų veiklų. Šiame straipsnyje analizuotos socialinės investicijos (socialinis, kultūrinis kapitalas) į vaikus visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelyje Lietuvoje. Tyrimo objektui analizuoti sukurtas teorinis modelis, paremtas Amartya Sen (2009) pajėgumų prieigos teorija ir Emilio Durkheim (1956) funkcionalizmo teorija.

Socialinis investavimas – tai politikos priemonės ir instrumentai, nukreipti į investicijas į individų pajėgumo dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime, darbo rinkoje didinimą. Švietimo sistemos rolė socialiniame investavime yra esminė, kadangi socialinio investavimo intervencijos turi pasireikšti tuose gyvenimo ciklo etapuose, kai būtina „paruošti“ asmenį potencialiam susidūrimui su socialinėmis rizikomis, t. y. kuo ankstyvesnės socialinės investicijos, tuo labiau jos atsiperka gyvenimo cikle.

Socialinio, kultūrinio kapitalo produkavimą esamame visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelyje riboja paslaugų kaina, specialistų ir paslaugų įvairovės, tėvų įsitraukimo stoka, paslaugų kokybės trūkumas, per mažas dėmesys neformaliajam švietimui, susijusiam su socialinių – emocinių kompetencijų ugdymu, taip pat savanoriškai veiklai, socialinių įgūdžių ugdymui.

Švietimo sistemoje iki šiol didžiausias dėmesys buvo skiriamas į žmogiškojo kapitalo produkavimą. Tačiau pastaruoju metu atkreiptas dėmesys, kad ypač besivystančiose, silpnas teisines institucijas turinčiose šalyse, siekiant užtikrinti asmens gerovę ir sudaryti sąlygas įgyti žmogiškąjį kapitalą, svarbus ir socialinis bei kultūrinis kapitalas. Viena iš socialinio investavimo formų, stiprinanti ir įtvirtinanti socialinį ir kultūrinį kapitalą, yra visos dienos mokykla. Ši mokykla - tai politinė intervencija, nukreipta į potencialių socialinių rizikų minimizavimą legitimuojant didesnę vaikų kontrolę ir apribojimą nuo žalingų veiklų. Siekiant užtikrinti socialinį investavimą į vaikus visos dienos mokykloje svarbu išsiaiškinti, kaip užtikrinti socialinį investavimą į vaikus visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelyje Lietuvoje. Šiai problemai analizuoti sukurtas teorinis modelis, paremtas Amartya Sen (2009) pajėgumų prieigos teorija ir Emilio Durkheim (1956) funkcionalizmo teorija bei pasitelkta kokybinė bei kiekybinė dokumentų turinio bei kiekybinė statistinių duomenų analizė. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaikų turimi socialinio ir kultūrinio kapitalo resursai yra nepakankami. Nors nacionalinio lygmens teisės aktai leidžia savivaldai ir mokykloms po formalaus ugdymo(si) laiko teikti aibę skirtingų paslaugų, savivaldybėse reglamentuojant esamas visos dienos mokyklos praktikas susikoncentruojama tik į veiklas, susijusias su saugiu vaikų užimtumu ir priežiūra, mokymo(si) pagalba, kas atsispindi ir mokyklų lygmens teisės aktuose. T. y. neišnaudojamos galimybės, kurias siūlo visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelis (veiklų integralumas, individualizavimas, veiklos formų įvairovė ir lankstumas; bendruomenės susitarimu grįsta veikla, subsidijuojamos paslaugos tam tikroms mokinių grupėms etc.). Socialinio, kultū-

rinio kapitalo produkavimą esamame visos dienos mokyklos ugdymo organizavimo modelyje riboja paslaugų kaina, specialistų ir paslaugų įvairovės, tėvų įsitraukimo stoka, paslaugų kokybės trūkumas etc. Toliau kuriant institucionalizuotą visos dienos mokyklą siūloma plačiau vystyti esamas modelio paslaugas, kurios labiausiai prisideda prie socialinio ir kultūrinio kapitalo didinimo – neformalųjį vaikų švietimą, socioedukacines ir sociokultūrinės edukacijos paslaugas, į paslaugų teikimą įtraukti įvairių sričių paslaugų teikėjus bei erdves, plėtoti socialinę paramą ir pavežėjimo, palydėjimo paslaugas.

Cituojama literatūra:

- *Bagdanavičius, J. (2005). Socialinės sferos sociolo-gija: teorinis-metodologinis aspektas.*
- *Blanden, J., & McNally, S. (2015). Reducing inequa-lity in education and skills: Implications for economic growth. EENEE, Analytical Report, 21.*
- *Bourdieu, P. (1986). The forms of capital.*
- *Saraceno, C. (2014). Do we need capital accounts for culture? [Žiūrėta: 2019 06 01] Prieiga per internetą:http://www.oecd.org/statistics/measuring-economic-social-progress/ Saraceno.pdf*
- *Sen, A. (2009). Theory of Justice. Allen Lane & Harvard University Press.*

Tautvydas Vencius, LSTC Socialinės gerovės instituto doktorantas

Socialinis investavimas į vaikų švietimą Lietuvoje: subjektyvaus vertinimo perspektyva

Socialinis investavimas dažnai apibūdinamas kaip koncepcija, kurioje akcentuojama žmogiškojo kapitalo plėtra, investicijos į vaikų gerovę, vaikų skurdo prevenciją. Tai reiškia, kad žmonės, patiriantys socioekonominį nepriteklių, gali vystyti savo asmeninį žmogiškąjį kapitalą, nes socialinių investicijų gerovės valstybė siekia užtikrinti lygias galimybes visiems.

Esping-Andersen ir kt. (2002) teigia, kad investicijos į žmogiškuosius išteklius reiškia ilgalaikes investicijas per įvairias politikos priemones, ypač investuojant į vaikus. Socialinės investicijos taip pat yra skirtos skurdo perdavimo tarp kartų pertrūkiams (Esping-Andersen 2002, Jenson 2010), o socialinio investavimo paradigmoje ypatingas vaidmuo suteikiamas švietimui. Mokslininkai teigia, kad jeigu visose gyvenimo perspektyvos grandyse suveiktų investicijų į švietimą priemonės, būtų galima tikėtis aukštesnio užimtumo lygio ir produktyvumo, lyčių lygybės, žmogų įgalinančios apsaugos nuo skurdo ir patekimo į jį prevencijos (Hemerijck, 2016).

Straipsnyje siekiama apžvelgti socialinių investicijų į vaikų švietimą situaciją Lietuvoje subjektyvaus vertinimo perspektyvoje, nes atliktuose tyrimuose būtent šio aspekto galima pasigesti. Pasitelkus Europos gyvenimo kokybės tyrimo (toliau – EGKT) 2016 metų duomenis, siekiama nustatyti, ar vaikų švietimo paslaugų kokybė atitinka socialinio investavimo paradigmos tikslus, t. y. ar paslaugos yra lengvai prieinamos, gaunamų paslaugų kokybė vertinama kaip aukšta, o jų gavėjai yra traktuojamai lygiai, nepaisant socioekonominių skirtumų.

Žvelgiant į Lietuvos situaciją socioekonominių grupių perspektyvos požiūriu, pritaikyti skirtumų tarp grupių statistinio reikšmingumo testai parodė, kad vaikų priežiūros ir ankstyvojo ugdymo paslaugų kokybė statistiškai reikšmingai skiriasi tarp skirtingo išsilavinimo, profesinio statuso grupių, lyčių, gyvenamosios vietos bei skirtingų pajamų grupių. Iš 1 pav. pateikto grafiko galėtume pasakyti, kad geriausiai vaikų priežiūros paslaugų kokybę vertina vyrai, disponuojantys III pajamų kvartiliui priklausančiomis pajamomis bei turintys vidurinį išsilavinimą, gyvenantys kaime arba vidutinio dydžio mieste ir esantys vidurinio profesinio statuso grupėje. Tuo tarpu blogiausi vertinimai tarp IV pajamų kvartiliui ir aukštam profesiniam statusui priklausančių moterų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą ir gyvenančių didmiestyje.

1 pav. *Vaikų priežiūros paslaugų kokybės vertinimo vidurkiai įvairiais socioekonominiais pjūviais. Šalt.: sudaryta autoriaus, remiantis EGKT duomenimis Lietuvai 2016*

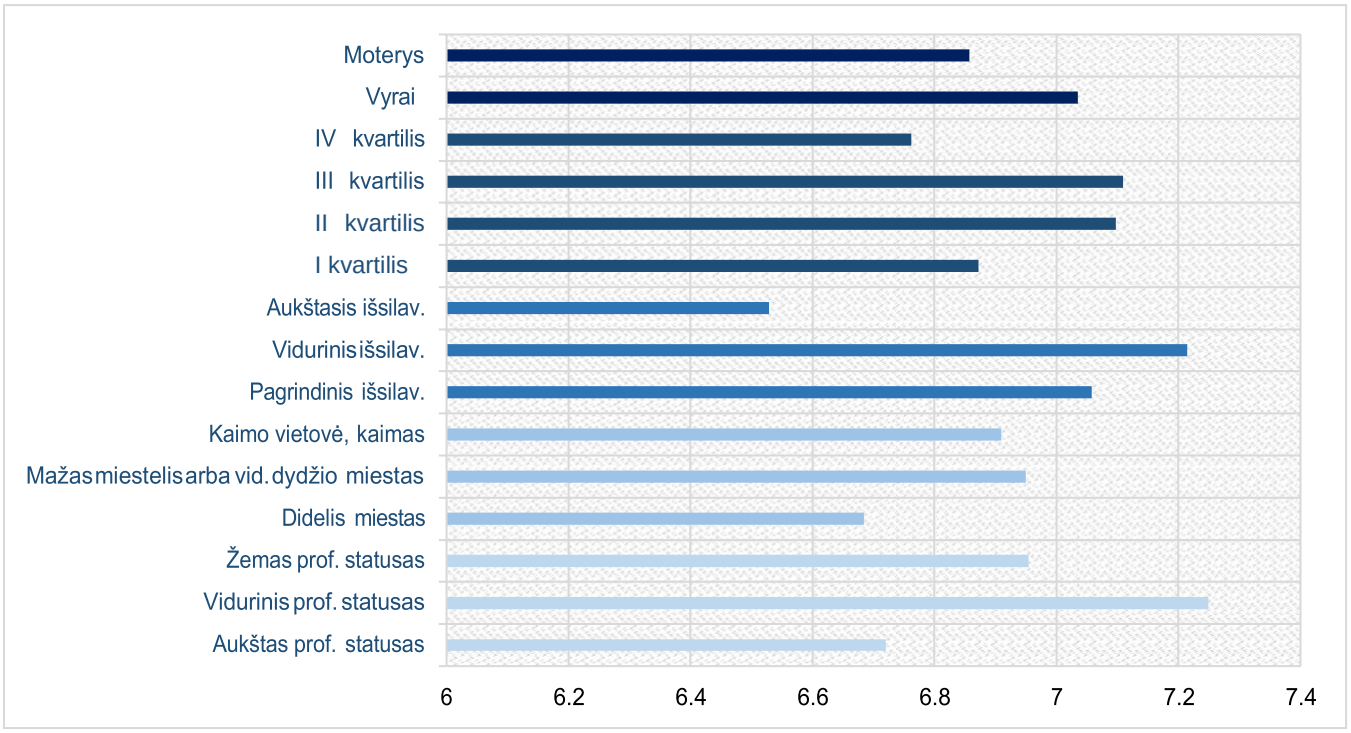

Didžiausia vertinimo vidurkių variacija pastebima tarp respondentų iš skirtingų profesinių sluoksnių ir tarp skirtingo išsilavinimo grupių. Ypač išsiskiria tai, jog aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai tarp kitų grupių paslaugų kokybę vidutiniškai vertina prasčiausiai.

Vis dėlto, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad vaikų priežiūros paslaugų kokybė geriausiai vertinama žemesnį išsilavinimą turinčių, kaime gyvenančių, žemesniam profesiniam statusui priklausančių ar mažomis pajamomis disponuojančių žmonių, tačiau tai toli gražu nereiškia, kad būtent ten teikiamos paslaugos yra geriausios. Vaikai iš mažiau palankių sąlygų dažniau lanko žemesnės kokybės mokyklas ir yra grupuojami su panašiais nepalankioje aplinkoje esančiais bendraamžiais. Būtent dėl to jų tėvų lūkesčiai paslaugoms yra ganėtinai žemi. Kita vertus, kaimo gyventojai daug rečiau susiduria su paslaugų apmokėjimo sunkumais, o didmiesčiuose respondentai priversti nuogąstauti dėl prieinamumą potencialiai galinčių apriboti korupcijos apraiškų (EGKT, 2016). 1 paveiksle matėme kiekvieno veiksnio / charakteristikos poveikį, tuo tarpu naudojantis tiesine regresija galime sužinoti kaip veiksniai veikia vienas kitą bei paaiškinti, kaip jie veikia kartu (dėl straipsnio apimties ribojimo skaičiavimai šiame straipsnyje nėra pateikiami). Atlikus tiesinės regresijos skaičiavimus galime teigti, kad tam, jog vaikų priežiūros paslaugos būtų vertinamos kaip kokybiškos labai svarbu, kad būtų tinkama infrastruktūra, poreikius tenkinanti ugdymo programa, profesionalus ir kompetentingas personalas ir kt. (institucinė prieiga). Taip pat respondentams aktualu, kad teikiant šias paslaugas visi būtų traktuojami lygiai bei būtų užtikrinamas adekvatus prieinamumas, t. y., prieinama kaina ir korupcijos apraiškų nebuvimas (reali prieiga). Iš esmės didėjant pajamų kvartiliams, didėja ir kokybės vertinimas. Vis dėlto, gyvenantys mieste situaciją vertina blogiau už gyvenančius kaime ar mažame mieste. Nors būtų galima tikėtis, kad institucinė padėtis mieste esančiose įstaigose geresnė, tačiau greičiausiai ir lūkesčiai jų kokybei yra didesni, be kita ko, kad ir realus paslaugų prieinamumas bei lygybės vertinimas mieste, kaip matėme anksčiau, kur kas blogesni nei kaime.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad tikrindami atskirų charakteristikų poveikį matėme, jog, pavyzdžiui, žemiausias pajamas gaunantys asmenys paslaugas vertino geriau.

Regresijos rezultatai rodo kiek kitokią situaciją, nes koeficientai rodo izoliuotą kiekvieno veiksnio poveikį. Pavyzdžiui, matome, kad išsilavinimo stoka padeda paaiškinti tai, jog žmonės nekritiškai vertina paslaugų kokybę, t. y. susiduria su žemų lūkesčių, adaptacijos ar informacijos asimetrijos problemomis. Lygiai taip pat stiprus gyvenimo kaime poveikis, kur yra mažesnė, homogeniškesnė bendruomenė, nėra išskirtinių paslaugų įstaigų, su kuriomis būtų galima pasilyginti.

Nors vaikų priežiūros paslaugų kokybė geriausiai vertinama žemesnį išsilavinimą turinčių, kaime gyvenančių, žemesniam profesiniam statusui priklausančių ar mažomis pajamomis disponuojančių žmonių, būtent tokių grupių vaikai dažniau gauna žemesnės kokybės paslaugas ir yra grupuojami su panašiais nepalankioje aplinkoje esančiais bendraamžiais. Todėl vertinant šiuos subjektyvius duomenis svarbu atsižvelgti į minėtas žemų lūkesčių, adaptacijos bei informacijos asimetrijos problemas.

Žemesnio išsilavinimo, žemesnių pajamų ir profesinio statuso asmenys neidentifikuoja vaikų priežiūros paslaugų kokybės problemos, taigi nėra stipraus politinio užsakymo situacijai keisti, einant labiau link galimybes išlyginančios švietimo koncepcijos. Svarbu atkreipti dėmesį, kad kokybiškoms paslaugoms itin svarbios ne tik socioekonominių charakteristikų lemiamos galimybės, bet ir minėtos institucinės bei realios vaikų priežiūros paslaugų prieigos.

Cituojama literatūra:

- *EGKT, 2016. Europos gyvenimo kokybės tyrimas (santrauka) [interaktyvus] Prieiga per interne-tą:* https://www.eurofound.europa.eu/lt/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016
- *Esping-Andersen, G. 2002. A Child Centred Social Investment Strategy. In: Esping-Andersen, G., Duncan G., Hemerijck, A., Myles, J. (eds.), Why we need a new welfare state. Oxford University Press: Oxford: Oxford University Press, p. p. 26-67.*
- *Jenson, J. 2010. Diffusing Ideas for After-neoliberalism: the Social Investment Perspective in Europe and Latin America, Global Social Policy [interaktyvus], vol. 10 (1), p.p. 59-84. Prieiga per internetą: http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.117 7/1468018109354813*
- *Hemerijck, 2016. The Uses of Social Investment, Oxford: University Press.*

Dr. Andrius Marcinkevičius, LSTC Etninių tyrimų instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas

Istorinio teisingumo diskursų formavimas Lietuvos spaudoje lietuvių ir rusų kalba

Šio tyrimo metu, pasitelkiant kiekybinę ir kokybinę analizę, siekta ištirti, kaip istorinio teisingumo sampratos formuojamos Lietuvos spaudoje skirtingomis kalbomis. Duomenys sukaupti analizuojant 2014–2016 m. tekstus iš interneto ir spausdintos spaudos lietuvių ir rusų kalba: naujienų portalo Delfi versijų lietuvių ir rusų kalba, dienraščio „Lietuvos Rytas“, savaitraščių „Mūsų Respublika“, „Klaipėda“, „Литовский курьерь“, „Обзор“ ir „Клайпеда“. Atrenkant spaudą atsižvelgta į etninį faktorių, t .y. parinktos spaudos priemonės populiarios tarp lietuvių ir rusų (rusakalbių) gyventojų. Iš viso analizei atrinkti 1653 straipsniai.

Tyrimas buvo atliktas įgyvendinant LMT finansuotą projektą „Socialinis ir istorinis teisingumas Lietuvoje: etninė ir generacijų dimensija“ (sutarties Nr. LIP031/2016).

Spauda kaip žinių apie istorinę praeitį formuotoja. Akivaizdu, kad per pastaruosius keletą metų spaudoje lietuvių ir rusų kalba įvairūs praeities reiškiniai (Antrasis pasaulinis karas, Holokaustas, Pergalės dienos minėjimai, pokario antisovietinė rezistencija, Žaliojo tilto skulptūrų nukėlimas ir kt.) įžiebia intensyvius debatus. Juose žymų vaidmenį atlieka ne tik mokslininkai, bet ir įvairūs viešojo diskurso dalyviai (politikai, valstybinės institucijos, žurnalistai, įvairūs visuomenės veikėjai, nevyriausybinės organizacijos ir kt.). Debatai istorijos tematika – žiniasklaidoje pasireiškiančių interesų ir galios santykių atspindys. Nuo šių veiksnių smarkiai priklauso, kurie istorijos klausimai yra įtraukiami į viešąjį diskursą ir kokiuose ideologiniuose kontekstuose jie pristatomi, o taip pat, kurios visuomenės grupės tampa šių debatų aktyviausiomis dalyvėmis bei turinio formuotojomis. Taigi, spauda yra ne tik svarbus informacijos apie šalies praeitį sklaidos šaltinis, bet ir reikšminga žinių ir nuomonių apie šią praeitį struktūrinimo priemonė. Šio tyrimo metu gilintasi, su kokiais reikšmingais Lietuvos visuomenės tapatybei Antrojo pasaulinio karo, pokario stalininio ir Sąjūdžio laikotarpių įvykiais siejamos istorinio teisingumo sampratos bei patirtys spaudoje lietuvių ir rusų kalba ir kas (individai, grupės, organizacijos) yra aktyviausi istorinio teisingumo diskurso spaudoje formuotojai.

Istorinio teisingumo sampratos spaudoje lietuvių ir rusų kalba: skirtumai ir jungtys. Tyrimas atskleidė, kad spaudoje lietuvių kalba istorinis teisingumas siejamas su poreikiu įvertinti SSRS ir nacistinės Vokietijos okupacinių režimų politikos padarinius ir atkurti teisingumą šių režimų aukų atžvilgiu (tremtinių, žuvusių civilių ir partizanų ir kt.). Nušviečiant šiuos aspektus ypač pabrėžiama sovietinio režimo Lietuvai padaryta žala, poreikis atitaisyti patirtą žalą finansiniu, teisiniu ir kitais būdais (okupacijos žalos atlyginimo reikalavimas iš Rusijai, „stribų“ teismai, Sausio 13-osios byla, sovietmečio paminklų šalinimas, kovotojų prieš sovietinę okupaciją atminimo įamžinimas ir kt.). Interpretacijos, pabrėžiančios teigiamą LKP vaidmenį sovietmečiu („ir tada dirbome Lietuvai“) šioje spaudoje neturi populiarumo. Istorinio teisingumo sampratų formavimas spaudoje rusų kalba skiriasi pagal spaudos priemonės rūšį. Savaitraščiuose aktyviai kuriamas Lietuvos „išvadavimo“ iš nacistinės Vokietijos okupacijos pasakojimas, pabrėžiant apskritai teigiamą Raudonosios armijos vaidmenį išvaduojant Europą nuo fašizmo ir smerkiant bandymus „perrašyti istoriją“ Lietuvoje. Kitaip tariant, Lietuvos vykdoma istorijos politika šiuo atveju suvokiama kaip įtvirtinanti neteisybę Antrajame pasauliniame kare žuvusių karių ir gyvų išlikusių karo veteranų atžvilgiu. O štai interneto dienraštyje *Delfi* rusų kalba žymia dalimi retransliuojamas lietuviškos šio portalo versijos turinys, atspindintis didžiosios dalies spaudos lietuvių kalba ir atitinkamai vyraujančios Lietuvoje istorijos politikos nuostatas.

Požiūrio į istorinį teisingumą formuotojai. Viena iš esminių tyrimo įžvalgų byloja, kad spaudoje lietuvių kalba istorinio teisingumo diskurso aktyviausiais formuotojais yra dešiniosios ideologijos Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų atstovai ir jiems artimi buvę šalies politikai ar organizacijos (Kovo 11-osios signatarai, Seimo nariai ir savivaldybių tarybų nariai, tremtinių sąjunga ir kt.). Žvelgiant iš etninių mažumų (lenkų, rusų) atstovavimo perspektyvos, debatams istorine tematika spaudoje lietuvių kalba stinga nuomonių įvairovės. Išimtis – žydų bendruomenė, kuri palyginti dažnai pasisako arba įtraukiama į debatus dėl išaugusio Holokausto problematikos aktualumo. Spaudoje rusų kalba istorinio teisingumo diskursai formuojami dažniausiai atrenkant ir skelbiant verstinius tekstus iš lietuviškos žiniasklaidos, vengiant tokiu būdu formuoti tiesioginį požiūrį į sudėtingus Lietuvos istorijos klausimus. Išimtis – tekstai, skirti Antrojo pasaulinio karo tematikai, kuriuos skelbia sovietinių karių kapais ir veteranais besirūpinančios organizacijos. Būdinga, kad interneto dienraštis *Delfi* rusų kalba dažniausiai atrenka ir skelbia iš lietuvių kalbos verstus žurnalistų, politikos apžvalgininkų ir visuomenės veikėjų tekstus, taip pat Lietuvos naujienų agentūrų ir portalo *Delfi* lietuviškos versijos pranešimus, retransliuodamas tokiu būdu auditorijai spaudai lietuvių kalba būdingą istorinio teisingumo diskursą. Su diskurso formuojamu istoriniu pasakojimu polemizuojantys Lietuvos visuomenės veikėjai, nepriklausomai nuo etninės kilmės, dažniau pasisako savaitraščiuose rusų kalba.

Istorinio teisingumo diskursai ir visuomenės grupių (ne)įtrauktis. Lietuvos spaudai, formuojant istorinio teisingumo diskursus, yra svarbūs šiuolaikiniai politiniai, socialiniai ir ekonominiai, kultūriniai kontekstai. Svarstymai apie istorinį teisingumą neatsiejami nuo pastarųjų metų geopolitikos, socialinės integracijos, žmogaus teisių apsaugos aktualijų, o šių svarstymų pobūdis gali įgyti tiek visuomenės grupes vienijantį, tiek skiriantį atspalvį. Vienas iš ryškių skirties pavyzdžių – Krymo aneksija (2014 m.), paskatinusi svarstymus spaudoje lietuvių kalba ne tik apie šio įvykio istorines paraleles su Lietuvos sovietine okupacija (1940 m.), tačiau ir apie šalyje šiuo metu gyvenančių rusų etninės grupės narių (ne)lojalumą Lietuvos valstybei. Kitas pavyzdys – vieningas spaudos lietuvių ir rusų kalba dėmesys Holokausto tematikai, kuri siejama dažnai su žmogaus teisių apsaugos diskursu. Pripažįstama, kad Holokausto patirtis aktuali dėl poreikio ugdyti toleranciją Lietuvos visuomenėje, pavyzdžiui, per žydų genocido Lietuvoje padarinių pažinimą ir dalyvavimą šio tragiško įvykio aukų pagerbime. Spauda rusų kalba linkusi atkreipti dėmesį į kraštutinių nacionalistinių organizacijų veiklą (Kovo 11-osios eitynės ir kt.) kaip veiksnį, keliantį grėsmę etninių mažumų grupių įtraukties į Lietuvos visuomenę sėkmei.

> Spaudos formuojamuose istorinio teisingumo diskursuose stinga skirtingų etninių grupių patirtis jungiančių pasakojimų.

Apibendrinant, galima teigti, kad Lietuvos spauda lietuvių ir rusų kalba formuoja oponuojančiomis ideologijomis besiremiančius istorinio teisingumo diskursus. Iš vienos pusės šie diskursai papildo vienas kitą dėl dėmesio skirtingoms (skirtingų visuomenės grupių) patirtims, bet, kita vertus, jie išlieka „uždari“ vienas kito atžvilgiu dėl selektyviai atrenkamų vaizdinių iš Antrojo pasaulinio karo, pokario ir Sąjūdžio laikotarpių.

Plačiau tyrimo rezultatai pristatomi monografijoje: M. Frėjutė-Rakauskienė, N. Klumbytė, A. Marcinkevičius, K. Šliavaitė (2018) „Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai“, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Dr. Giedrė Blažytė, LSTC Etninių tyrimų instituto mokslo darbuotoja

Visuomenės nuostatos pabėgėlių priėmimo ir integracijos politikos atžvilgiu

Kaip Lietuvos gyventojai vertina pabėgėlių iš ne ES šalių priėmimo ir integracijos politikos galimybes? Į šį klausimą atsako 2019 metų kovo – balandžio mėnesiais atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, kurią Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas inicijavo kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis Diversity Development Group ir Lietuvos Įvairovės Chartija. Apklausą atliko Lietuvos – Didžiosios Britanijos rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“. Tyrimo metu buvo apklausti 1029 Lietuvos gyventojai (15 metų ir vyresnių). Apklausa vyko 35 miestuose ir 40 kaimiškose vietovėse (viso 118 atrankos taškuose).

Nuostatos pabėgėlių priėmimo atžvilgiu. Siekiant atskleisti visuomenės požiūrį į pabėgėlius tyrimo metu buvo užduodamas klausimas, kokių pabėgėlių grupių ir darbo migrantų iš ne Europos Sąjungos (ES) šalių priėmimui gyventi Lietuvoje pritartų apklausoje dalyvavę Lietuvos gyventojai. Daugiau nei pusė apklausos dalyvių buvo linkę nesutikti arba labiau nesutikti nei sutikti karo pabėgėlių musulmonų (55,1 proc.) ir klimato kaitos pabėgėlių musulmonų (54,9 proc.) priėmimui. Šiek tiek palankiau Lietuvos gyventojai vertina darbo migrantų iš ne ES šalių ir politinių pabėgėlių atvykimą (atitinkamai priėmimui nepritaria 45,8 proc. ir 40,6 proc. respondentų). Atvykimo į Lietuvą požiūriu palankiausiai vertinami karo pabėgėliai krikščionys ir klimato kaitos pabėgėliai krikščionys (atitinkamai priėmimui nepritaria 29,8 proc. ir 31 proc. respondentų) (žr. 2 pav.). Pastebima, kad priėmimo klausimu apklausos dalyviams svarbesniu faktoriumi tampa ne

aplinkybė, dėl kurios į šalį atvyksta pabėgėliai, bet jų išpažįstama religija. Pabėgėliai musulmonai yra vertinami daug nepalankiau nei pabėgėliai krikščionys.

2 pav. *Ar Jūs sutiktumėt ar nesutiktumėt, kad Lietuva priimtų gyventi tokius pabėgėlius ir darbo migrantus iš ne Europos Sąjungos šalių? (2019, proc.)*

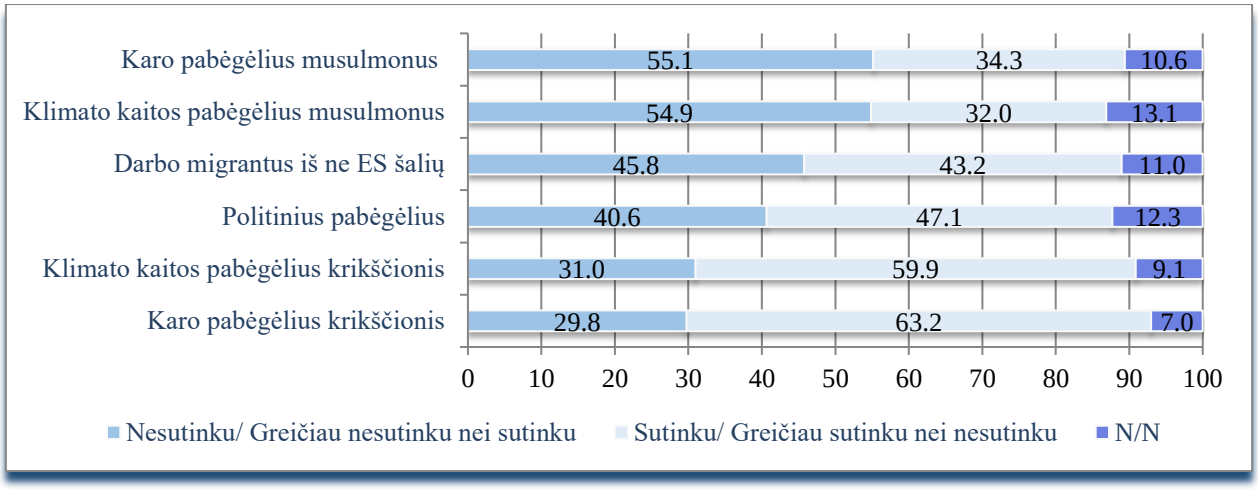

Visuomenės nuostatų apklausos tyrimas atskleidžia, kad Lietuvos gyventojai mato neigiamą į šalį atvykusių pabėgėlių įtaką visuomenei ir yra mažiau linkę įžvelgti pabėgėlių naudą valstybei. Net 84 proc. apklausos dalyvių buvo linkę sutikti su teiginiu, kad pabėgėliai siekia pasinaudoti Lietuva kaip tranzito šalimi (nesiruošia čia gyventi); daugiau nei du trečdaliai pritarė teiginiams, kad pabėgėliai gali padidinti nusikalstamumo lygį Lietuvoje (73,6 proc.) ir sukelti socialinius neramumus Lietuvoje (68 proc.). Tik 24,4 proc. tyrimo dalyvių sutinka / greičiau sutinka, nei nesutinka, kad pabėgėliai praturtins Lietuvos kultūrinį gyvenimą, o teiginiui „nenorėčiau, kad mano vaikai mokytųsi vienoje klasėje su pabėgėlių vaikais“ pritaria 36,7 proc. apklausos dalyvių.

Apie du trečdaliai respondentų sutinka arba greičiau sutinka, kad Lietuvoje pabėgėlių skaičius kasmet didėja (61,7 proc.) ir, kad Lietuvoje jau pakanka pabėgėlių ir negalima leisti, kad jų atvyktų daugiau (58,1 proc.) bei, kad pabėgėliai atvykę iš saugios šalies, nedelsiant turėtų būti išsiųsti iš Lietuvos (60,1 proc.).

Kita vertus apie pusė apklausoje dalyvavusių Lietuvos gyventojų sutinka, kad pabėgėliai yra pažeidžiama grupė, todėl Lietuva privalo jiems padėti (50,0 proc.) bei, kad valstybė turėtų skirti daugiau dėmesio Lietuvoje gyvenančių ir/arba į Lietuvą atvykstančių pabėgėlių integracijai (54,1 proc.) ir, kad reikia skirti daugiau socialinių darbuotojų, kurie dirbtų su pabėgėliais (54,8 proc.)

Nuostatų pabėgėlių priėmimo atžvilgiu kaita 2015–2019 m. Lyginant gyventojų nuostatų kaitą per pastaruosius penkerius metus galima konstatuoti, kad visuomenė tampa palankesnė pabėgėlių priėmimo atžvilgiu. Manančių, kad pabėgėliai gali sukelti socialinius neramumus sumažėjo 21,5 proc., o kad pabėgėliai gali padidinti nusikalstamumo lygį – 12,7 proc. Pritariančių nuomonei, kad pabėgėliai gali praturtinti Lietuvos kultūrinį gyvenimą išaugo 9,2 proc. Lietuvos gyventojų, manančių, kad Lietuvoje pakanka pabėgėlių ir negalima leisti, kad atvyktų daugiau sumažėjo 11,5 proc., o sutinkančių, kad valstybė turėtų skirti daugiau dėmesio pabėgėlių integracijai, dalis išaugo 8,8 proc.

Lyginant gyventojų nuostatų kaitą per pastaruosius penkerius metus (2015–2019 m.) galima konstatuoti, kad Lietuvos visuomenė tampa palankesnė pabėgėlių iš ne ES šalių priėmimo atžvilgiu.

Pabėgėliai ir religinės teisės. Apklausos rezultatai atskleidžia, kad Lietuvos gyventojai nepritaria pabėgėlių religinėms teisėms. Dauguma apklausos dalyvių nesutinka arba greičiau nesutinka, nei sutinka, kad pabėgėliams būtų leista darbo vietose įrengti maldos namus (77,5 proc.), statyti savo maldos namus (72,6 proc.) ir nešioti religiškai sankcionuotus apdarus (68,1 proc.). Daugiau nei pusė respondentų nepritaria, kad pabėgėliai turėtų teisę registruoti savo religines bendrijas (59,2 proc.), o pabėgėlių vaikams būtų leista nedalyvauti kūno kultūros pamokose baseine, jei vienoje grupėje yra abiejų lyčių vaikai (59,6 proc.), taip pat viešose įstaigose gauti maistą, atitinkantį religines normas (58,7 proc.) ir valstybinėse įstaigose gauti sielovados paslaugas (52,4 proc.).

Pabėgėlių integracijos priemonių vertinimas. Lietuvos gyventojai įvardino, kad svarbiausios sėkmingą pabėgėlių integraciją užtikrinančios priemonės yra vaikų švietimas (79 proc.), lietuvių kalbos kursų organizavimas (77,5 proc.), kvalifikacijos tobulinimo kursų organizavimas (70,4 proc.) bei pagalba tvarkant dokumentus (70,2 proc.). Apie du trečdaliai respondentų pritarė, kad pabėgėlių integracijai yra svarbus nemokamų teisinių konsultacijų organizavimas ir vienodų teisių Lietuvos piliečiams ir pabėgėliams, gaunant sveikatos priežiūros paslaugas, užtikrinimas (56,4 proc.). Apklausoje dalyvavę Lietuvos gyventojai mažiausiai buvo linkę pritarti priemonėms, susijusioms su tokia valstybės teikiama socialine parama kaip socialinio būsto suteikimas (nepritartų / greičiau nepritartų nei pritartų 51,1 proc.), vienodų teisių Lietuvos piliečiams ir pabėgėliams gaunant socialine paramą užtikrinimas (47,2 proc.) ir vienodų teisių Lietuvos piliečiams ir pabėgėliams darbe užtikrinimas (43,3 proc.).

3 pav. *Ar Jūs pritartumėte ar nepritartumėte tokioms integracijos priemonėms, kurios būtų taikomos Lietuvoje gyvenantiems ir į Lietuvą atvykstantiems pabėgėliams? (2019, proc.)*

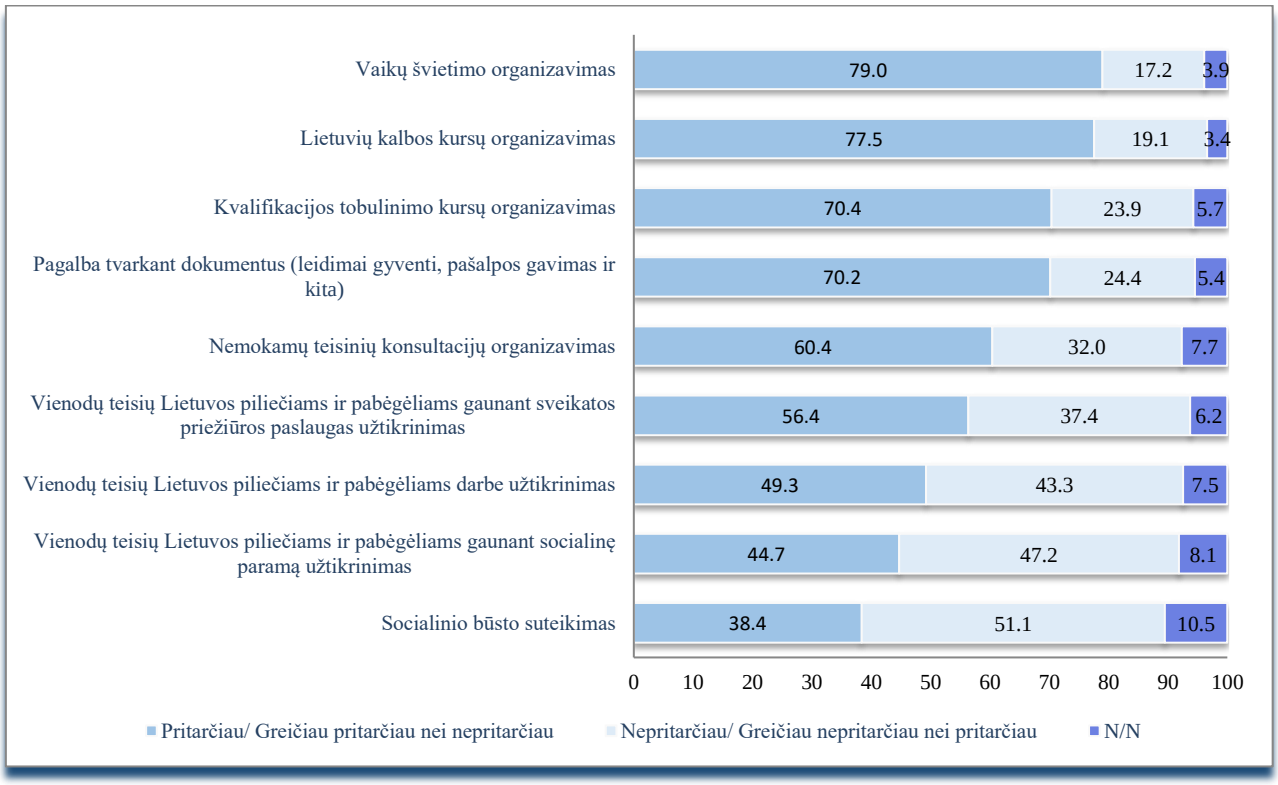

Nuostatos pabėgėlių atžvilgiu ir žiniasklaidos vaidmuo. Apklausos rezultatai atskleidžia, kad Lietuvos gyventojų nuomonė apie imigrantus, tarp jų – pabėgėlius, paprastai yra susikuriama ne iš asmeninės patirties, o iš įvairių žiniasklaidos priemonių. Užduodant klausimą, „ar per paskutinius 12 mėnesių Jums teko girdėti, matyti ar bendrauti su tokiais imigrantais iš kitų ne ES šalių“, daugiau nei pusė respondentų teigė, kad jie nematė, negirdėjo ir nebendravo su imigrantais, kuriems suteiktas prieglobstis Lietuvoje (52,2 proc.), o daugiau nei trečdalis su imigrantais, kurie Lietuvoje pasiprašė prieglobsčio (37,7 proc.). Tik iš žiniasklaidos priemonių apie prieglobsčio prašytojus Lietuvoje teigia žinantys 52,1 proc. respondentų, tuo tarpu apie imigrantus, kuriems suteiktas prieglobstis šalyje – 40,1 proc. apklausos dalyvių.

Socialiniai tyrimai trumpai (internete) *ISSN 2538-7014*